

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**Analiza sadržaja stereotipa o vizualnim umjetnicima te utvrđivanje njegove
istinitosti kroz ispitivanje međugrupnih razlika**

Diplomski rad

Tara Beata Racz

Mentorica: dr. sc. Nataša Jokić-Begić

Zagreb, 2016.

Analiza sadržaja stereotipa o vizualnim umjetnicima te utvrđivanje njegove istinitosti kroz ispitivanje međugrupnih razlika / Visual artist stereotype: content analysis and assessment of group differences between artists and non-artists

Tara Beata Racz

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja inspiriran je Klinebergovom hipotezom „zrna istine“, odnosno idejom da stereotipi zapravo predstavljaju preuveličavanje realnih razlika među grupama. Dakle, cilj je bio pružiti analizu sadržaja stereotipa o vizualnim umjetnicima i umjetnicama te utvrditi odražava li stereotip njihove stvarne osobine ličnosti i životne navike. Sadržaj stereotipa smo ispitali metodom ček-liste koja je konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Za mjerenje ličnosti smo koristili kratki test ličnosti TIPI, a za životne navike niz čestica višestrukog odgovora. Rezultati pokazuju da postoji veliko preklapanje među atributima pripisivanim umjetnicima i umjetnicama što nam govori o istom stereotipu neovisnom o rodu. Također, stereotip prema umjetnicima ne ovisi o tome jesu li procjenjivači pripadnici unutarnje ili vanjske grupe. Rezultati složene analize varijance pokazali su da se umjetnici razlikuju od neumjetnika u ličnosti jedino prema dimenziji otvorenosti prema iskustvima na kojoj muškarci iz skupine umjetnika ostvaruju statistički značajno više rezultate od sudionika iz kontrolne skupine, kao i od žena iz skupine umjetnika. Uvidom u životne navike sudionika, utvrdili smo da umjetnici u jednakoj mjeri kao i neumjetnici koriste alkohol, marihuanu, ostale psihoaktivne droge i tablete nepropisane od strane liječnika što znači da je pogrešno stereotipno viđenje umjetnika kao nekonvencionalnih i ekscentričnih osoba koje su sklone eksperimentiranju s drogama. Međutim, ono po čemu se umjetnici uistinu razlikuju od ostalih ljudi je sklonost eksperimentiranju sa seksualnosti o čemu nam govore nalazi da se umjetnici češće upuštaju u rizične seksualne aktivnosti i činjenica da u skupini umjetnika ima više sudionika neheteroseksualne orijentacije.

Ključne riječi: vizualni umjetnik/umjetnica, stereotip, međugrupne razlike, kreativnost, psihička bolest

SUMMARY

This research paper builds upon Klineberg's "kernel of truth" hypothesis regarding the idea that the stereotypes over exaggerate real variations amongst different groups. The aim of the research was to provide an analysis of the contemporary stereotype about visual artists and determine whether the stereotype fits their personalities and lifestyles. The content of the stereotype was tested with the checklist method that was constructed for the purpose of this research. For personality testing we relied upon a short personality quiz TIPI and for the questions regarding the lifestyle, a series of multiple-choice questions. The results are pointing toward the overlap between the attributes that we use to describe artists of both genders, which points that the stereotype about the visual artists is the constant between both genders. Moreover, the stereotype does not change whether the test participants belonged to the inner or the outer group. The results

of the analysis of variance showed that the only difference between visual artists and other population was the openness toward the new experiences, where male artists achieved statistically higher reading than female artists and non-artistic group. The lifestyle questionnaire showed that the artists use substances such as alcohol, marijuana, as well as other psychoactive drugs and medications not prescribed by the medical practitioner in an equal ratio to the non-artistic test participants. This negates the stereotypical idea of a visual artist as an eccentric, nonconventional person prone to the substance abuse. However, the element that shows a clear variation between the artists and non-artists is a greater engagement in sexual as well as a larger percent of the test participants belonging to a nonheteronormative sexual orientation.

Key words: visual artist, stereotype, group differences, creativity, mental illness,

Sadržaj

<u>Uvod</u>	5
<u>Definiranje stereotipa</u>	5
<u>Cilj istraživanja</u>	9
<u>Problemi i hipoteze</u>	9
<u>Metodologija</u>	10
<u>Sudionici i postupak</u>	10
<u>Mjerni instrumenti</u>	12
<u>Rezultati</u>	14
<u>Rasprava</u>	21
<u>Metodološka ograničenja i implikacije istraživanja</u>	24
<u>Zaključak</u>	25
<u>Literatura</u>	26

Uvod

Definiranje stereotipa

Riječ „stereotip“ svoje korijene crpi iz dviju grčkih riječi „stereos“ i „typos“. „Stereos“ znači čvrst, ukočen dok je „typos“ riječ koja obilježava znak ili lik. U kontekst socijalne psihologije pojam «stereotip» prvi je uveo novinar Walter Lippman 1922. godine nazvavši stereotipe «slikama u našim glavama» (Macrae, Stangor i Hewstone, 1996). Od 1922. godine pa do danas u socijalnoj psihologiji javile su se brojne definicije stereotipa. Mnoge od njih naglašavaju negativne karakteristike stereotipa kao što su rigidnost ili netočnost, no kada je Walter Lippman upotrijebio ovaj termin, nije imao namjeru da mu dodijeli pejorativnu konotaciju. Suvremeni pristupi također preferiraju vrijednosno neutralne definicije prema kojima je stereotip viđen kao generalizacija o grupi ljudi, kojom se istovjetne osobine pripisuju gotovo svim članovima te grupe, neovisno o stvarnim varijacijama između članova (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Stereotipi su korisni i potrebni ljudima da bi se mogli nositi s okolinom u kojoj žive. Oni nam služe kao forma uspostavljanja 'reda' među velikom količinom složenih i nepotpunih podataka koje svakodnevno primamo iz naše okoline. Naime, zbog informacijskog preopterećenja prisiljeni smo filtrirati i dubinski obraditi samo neke informacije. Kako bismo dodatno pojednostavili svijet, preostale informacije zanemarujemo ili površinski obrađujemo te smještamo u kategorije koje su stvorene na temelju zajedničkih karakteristika koje objekti ili ljudi posjeduju (Fiske, Gilbert i Lindzey, 2010). Nakon što predmet ili osobu smjestimo u određenu kategoriju, upravo preko te kategorije, na temelju samo nekoliko informacija, možemo posredno zaključiti o njenim ostalim karakteristikama (Momčilović, 2006).

Proces kategorizacije automatski se pokreće iz prirodne ljudske potrebe za redom. To je proces kojem teži svako ljudsko društvo, kao i svaki pojedinac s ciljem da sebi podari smisao i označi svoju vrijednost, društveni položaj i prava. Kroz procese kategorizacije pojedincu se pruža prilika za razvijanje vlastitog socijalnog identiteta unutar grupe za koju smatra da joj pripada. Socijalni identitet nas motivira da održimo pozitivan pojam o sebi što ostvarujemo kroz usporedbu s drugim grupama na način da vlastitu grupu percipiraju različitom i boljom od drugih grupa (Simić, 1988). Tako izražavamo veću preferenciju vlastite u odnosu na ostale grupe. Također, članove vlastite grupe percipiramo heterogenijima od vanjske grupe, dok članove vanjske grupe u većoj mjeri vidimo na globalan i nediferenciran način. Jedno od

objašnjenja tog fenomena je da članove vlastite grupe bolje poznajemo i češće smo s njima u kontaktu zbog čega smo svjesniji razlika među njima (Brown i Gaertner, 2006).

No proces kategorizacije nije jedini način na koji se formiraju stereotipi. Stereotipi mogu nastati i putem fenomena prozvanog samoispunjavajuće proročanstvo (Hilton i von Hippel, 1996). Do njega dolazi kada očekivanja pojedinca utječu na njegovo ponašanje prema članu neke društvene grupe, pri čemu to očekivanje potiče člana grupe da se ponaša na način koji potvrđuje očekivanja pojedinca (Dovidio i Gaertner, 1986). Također, ljudi su skloni uočavati odnose i korelacije između događaja koji u stvarnosti nisu povezani, a taj fenomen se naziva iluzorna korelacija. Ona se najčešće javlja kada su osobe istaknute ili upadljive, odnosno odstupaju od prosjeka, i potom se njihove osobine generaliziraju na sve ostale pripadnike neke grupe (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Jednom kada se dogodi nešto što povezuje dva događaja, pojedinac to obrađuje i pohranjuje na nesvjesnoj razini što dovodi do toga da se dugo vremena nakon tog događaja pojedinac nastavlja ponašati kao da ta povezanost još uvijek postoji premda je ona realno prestala. Taj fenomen također doprinosi nastajanju stereotipa, a zove se nesvjesna detekcija kovarijacije. Uz nesvjesnu detekciju kovarijacije, kao i uz stereotipe, često se vezuje Klinebergova hipoteza „zrna istine“, odnosno pretpostavka da stereotipi zapravo predstavljaju preuveličavanje realnih razlika među grupama (Simić, 1988).

Stereotipi o vizualnim umjetnicima i umjetnicama

Stereotip koji istražujemo tiče se vizualnih umjetnika i umjetnica te njihovog mentalnog zdravlja. Vizualni umjetnici su pojedinci koji se bave specifičnom ljudskom duhovnom djelatnosti koja u sebi nosi elemente osjetilnosti, a uključuje kreativni stvaralački proces, stvoreno djelo – umjetnički objekt i njegovo doživljavanje od strane samog umjetnika kao i drugih promatrača (Filipović, 1984. str. 342). U širem smislu u umjetnost se ubrajaju djela literature, zatim glazba, ples, gluma, ali često pod tim pojmom u užem smislu ubrajamo samo arhitekturu, slikarstvo, kiparstvo i grafičku umjetnost te u novije vrijeme fotografiju, film, animirani film, nove medije i dizajn. U ovom istraživanju ispitali smo samo stereotipe vezane uz uže shvaćanje umjetnosti koje smo u radu obilježili pojmom vizualne umjetnosti odnosno vizualnog umjetnika.

Sama definicija vizualnog umjetnika obuhvaća pojam kreativnog pojedinca. Kreativnost je kompleksan fenomen, te nas ne treba čuditi da postoje brojni pristupi i brojne definicije toga pojma. Različiti pogledi često naglašavaju specifičnu povezanost kreativnosti s područjima u kojima se ona manifestira, pri čemu se osnovne razlike prave između područja umjetnosti i

znanosti. Bez obzira što mnogi autori daju različita određenja pojma kreativnosti, većina ih se slaže da je kreativnost urođena sposobnost svakog pojedinca da proizvodi određenu novinu u materijalnoj ili duhovnoj sferi (rješenja, ideje, umjetnički oblici, teorije ili proizvodi) pri čemu je ta novina originalna, ekonomična i primjenjiva unutar određenog socijalnog konteksta te je pozitivno usmjerena (Iskaksen, 1987, prema Somolanji i Bognar, 2008).

Kreativni pojedinac (ličnost), uz kreativni proces, produkt i mišljenje, spada među temeljne konstrukte koji čine opći okvir unutar kojeg se danas istražuje kreativnost (Averill i Nunley, 1992). Za osobe kažemo da su kreativne ako su sposobne povezivati dosad nepovezane informacije te na taj način dolaze do novih rješenja. Kreativni pojedinci su u literaturi prikazani kao osobe koje posjeduju stvaralačku produktivnost koja se manifestira fleksibilnošću mišljenja i ponašanja.

Barron i Harrington (1981) na temelju petnaestogodišnjeg istraživanja predlažu skup osobina ličnosti koje se nalaze u srži kreativnih ličnosti i primjenjiva su na više područja. Neke od tih osobina su: sposobnost procjenjivanja estetske kvalitete doživljaja, širok raspon interesa, kompleksnost, energičnost, neovisnost, autonomija, intuicija i samopouzdanje. Takve osobe također posjeduju dobro znanje i vještine na području kreativnog rada, te su spremne prihvatiti izazov i preuzeti rizik u cilju realizacije svoje ideje. Uz to, kreativni pojedinci se doživljavaju kao otvoreni prema okolini, kritični, fleksibilni i skloni igri, ali ih često karakterizira nekonvencionalnost praćena neozbiljnošću u shvaćanju važećih društvenih normi i običaja (Buzaši i Marganić, 2007, prema Škrbina, 2013).

Implicitne teorije kreativnosti ističu važnost inspiracije u kreativnosti te vjeruju da ona dolazi iz nesvjesnih dijelova naše psihe (Runco, 2014). Nietzscheov koncept dionizijskog ludila kreativnog umjetnika preteča je moderne teorije o nesvjesnim utjecajima i u njemu se ističe ekstremna iracionalnost kreativnog uma. Zapravo, ove ideje potječu od davnina i gotovo su sakralne. Za drevne Grke je kreativnost dolazila od bogova, a nalete inspiracije i uključenost u originalnu stvaralačku aktivnost vidjeli su kao izraz božanske ludosti prisutne samo kod rijetkih i izuzetno darovitih pojedinaca čiji su temperament opisivali kao melankoličan. Platon je jasno govorio da je kreativnost natprirodnog ili božanskog porijekla, a umjetnička aktivnost rezultat božanskog ludila (Wayne, 1973). Stereotip melankoličnog i ludog umjetnika zadržava se u renesansi te prevladava početkom manirizma. Zatim, nestaje s umjetničke scene krajem baroka, te se ponovno vraća s romantizmom i ostaje prisutan do danas. U posljednjih sto godina učestalo se pojavljuje u istraživačkoj literaturi te se neovisno o rezultatima empirijskih

istraživanja, zadržao u medijima, popularnoj kulturi kao i psihologiji (Plucker, Beghetto i Dow, 2004, prema Kaufman i sur., 2006).

Marsilio Ficino (Hocke, 1991), jedan od prvih humanističkih filozofa, ističe Michelangela kao oličenje tog novog tipa melankoličnog umjetnika često ga opisujući kao usamljenog, neshvaćenog i melankoličnog čovjeka punog strasti i ekspresivne snage te beskompromisnog idealizma. On nam kroz svoja djela donosi tragični osjećaj života na kraju epohe te kasnoj renesansi pridaje novi mračan prizvuk. Uz Michelangela, neki od poznatijih primjera koji utjelovljuju i održavaju taj stereotip su Francisco de Goya, Edvard Munch, Vincent van Gogh, Pablo Picasso, Jackson Pollock i Mark Rothko.

Ženama se tek u novije vrijeme počela pripisivati genijalnost i kreativnost karakteristična za stereotipnog ludog umjetnika. Primjeri najpoznatijih vizualnih umjetnica koje odgovaraju tom stereotipu su Frida Kahlo, Georgia O'Keeffe, Tracey Emin te Yayoi Kusama. Premda su žene od davnina stvarale i umjetnički se izražavale, vizualna umjetnost je dugo vremena bila dominantno maskulino područje djelatnosti. Žene su sve do kraja 19. stoljeća bile isključene iz tradicionalne povijesti umjetnosti i suočavale su se s brojnim institucionalnim i društvenim ograničenjima (Nochlin, 1971). Čak i u situacijama kada su žene uspjele ući u teritorij visoke umjetnosti, bile su marginalizirane i označene kao buntovnice koje napuštaju svoju tradicionalnu žensku ulogu i prilagođavaju se muškom načinu percipiranja, poimanja i stvaranja (Kodrnja, 2001). Do danas se postepeno položaj žena u suvremenoj umjetnosti promijenio i postao je ravnopravniji položaju muškaraca nego što je prije bio. Ipak, pretpostavljamo da još uvijek postoje razlike u viđenju umjetnika i umjetnica.

U suvremenom zapadnom društvu psihičku bolest, za razliku od kreativnosti, prati stigma. Iako je odnos prema psihički oboljelim osobama humaniji nego u prošlosti, psihijatrijske ustanove primjerene su potrebama bolesnika, a oblici farmakološkog i psihoterapijskog liječenja daleko učinkovitiji, odnos prema psihičkim bolesnicima je i dalje obilježen predrasudama (Jokić–Begić, Kamenov i Korajlija, 2005). S druge strane, kada se psihička bolest razmatra unutar područja kreativnosti, odnosno kod izrazito kreativnih pojedinaca, socijalna okolina ju prestaje doživljavati kao nešto čega bi se trebali bojati ili izbjegavati i počinje ju gledati u pozitivnom, gotovo idealiziranom svjetlu (Kaufman i sur., 2006).

Istraživanja pokazuju da je psihička bolest uistinu povezana s uspjehom u umjetničkim profesijama i drugim kreativnim djelatnostima (Andreasen, 1987; Jamison, 1993, Kaufman, 2003, Kaufman i Baer, 2002; Ludwig, 1995; Martindale, 1972, prema Kaufman i sur., 2006),

no nisu svi oblici psihičke bolesti povezani s kreativnošću. Kyaga i sur. (2011) su utvrdili na švedskom nacionalnom uzorku da je uistinu veća vjerojatnost za osobe koje boluju od shizofrenije i bipolarnog poremećaja kao i njihovu rodbinu da se bave umjetničkim zanimanjem. S druge strane, kod osoba s dijagnosticiranom unipolarnom depresijom, kao i kod njihove rodbine ne uočava se taj obrazac. Nadalje, sudionici koji ostvaruju visoke rezultate na pozitivnim, ali ne i negativnim psihopatološkim simptomima poput hipomanije ili psihotičnih simptoma, postižu više rezultate na baterijama testova divergentnog mišljenja (Green i Williams, 1999) te stvaraju šire semantičke asocijacije među podražajima (Mohr, Graes, Gianotti, Pizzagalli i Brugger, 2001).

Kao što vidimo, postoji sve veći broj dokaza koji idu u prilog uvjerenju da su psihička bolest i kreativnost međusobno povezane kao dvije strane iste medalje, no usprkos tome, još uvijek malo znamo o prirodi i smjeru te povezanosti. Ipak, takvi nalazi istraživanja potiču održavanje i širenje stereotipa o ludom i izmučenom umjetniku što nas navodi da istražimo je li taj stereotip još uvijek aktualan te veže li se samo uz muške umjetnike ili i uz ženske.

Pri osmišljavanju cilja, problema i hipoteza istraživanja, vodili smo se Klinebergovom hipotezom o „zrnu istine“. Ta hipoteza nas je navela da uz analizu sadržaja stereotipa o vizualnim umjetnicima također ispitamo odražava li taj stereotip neke stvarne razlike između umjetnika kao društvene skupine i ostalih ljudi koji sebe ne smatraju umjetnicima.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je bio analizirati sadržaj stereotipa o vizualnim umjetnicima i umjetnicama te utvrditi odražava li stereotip njihove stvarne osobine ličnosti i životne navike.

Problemi i hipoteze

U skladu s ciljem postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze:

1. Analizirati sadržaj stereotipa prema vizualnim umjetnicima i umjetnicama s obzirom na pripadnost skupini i s obzirom na rod.

Očekujemo da će vizualni umjetnici i umjetnice, budući da sami pripadaju procjenjivanoj skupini, svoju skupinu opisivati uglavnom pozitivnim pridjevima koji se odnose na kreativnu

ličnost, dok će druga skupina neumjetnika u stereotip unijeti više karakteristika koje se vežu uz oboljele od psihičke bolesti. Nadalje, očekujemo da će postojati rodne razlike u stereotipu, na način da će se za muške umjetnike, u odnosu na ženske, češće birati atributi koji ukazuju na visoko razvijenu kreativnost (npr. originalan, otvoren novim iskustvima, inovativan i sl.)

2. Utvrditi postoje li razlike između umjetnika i neumjetnika prema osobinama ličnosti i životnim navikama.

Očekujemo da će sudionici iz skupine vizualnih umjetnika ostvarivati veći rezultat na dimenziji otvorenosti i niži rezultat na dimenziji emocionalne stabilnosti od sudionika iz skupine neumjetnika. Osim prema osobinama ličnosti, očekujemo da će se umjetnici razlikovati i prema životnim navikama. Naime, u biografijama slavnih vizualnih umjetnika često se ističe njihov senzibilitet i krhko psihičko zdravlje te sklonost nekonvencionalnom, ekscentričnom i devijantnom ponašanju poput zlouporabe alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci (Jamison, 1993). Prema tome, očekujemo da će sudionici iz skupine umjetnika u većem postotku od neumjetnika tražiti psihološku ili psihijatrijsku pomoć, bolovati od fizičke ili psihičke kronične bolesti, pušiti cigarete i/ili marihuanu, piti alkohol, eksperimentirati s psihoaktivnim drogama, upuštati se u rizične seksualne aktivnosti i birati istospolne seksualne partnere.

Metodologija

Sudionici i postupak

Podaci o sudionicima su prikupljeni internet verzijom upitnika koji se oglašavao preko društvenih mreža poput Facebooka te putem elektronske pošte, a sudjelovanje je bilo dobrovoljno i anonimno. Upitnik je bio online krajem ožujka i tijekom travnja 2016. godine. Od sudionika su traženi sljedeći sociodemografski podaci: spol, godina rođenja, veličina mjesta u kojem trenutno žive te s kim trenutno žive, zatim procjena životnog standarda kućanstva, bračni i roditeljski status, najviši stupanj završenog obrazovanja, trenutni radni status i financijska ovisnost o roditeljima/skrbnicima.

U istraživanju je sudjelovao ukupno 431 sudionik oba spola, od čega je više žena (75,2 %) od muškaraca (24,8 %), u dobi između 15 i 63 godine. Prema dihotomnom odgovoru na česticu

Smatrate li sebe vizualnim umjetnikom/umjetnicom? sudionike smo podijelili u dvije skupine: vizualne umjetnike i neumjetnike.

Skupina vizualnih umjetnika sastojala se od ukupno 177 vizualnih umjetnika, od kojih je 45 muškaraca (25,4 %) i 132 žene (74,6 %). Od sudionika iz ove skupine 46,9 % se vizualnom umjetnošću bavi profesionalno, dok se 52 % njome bavi iz hobija. Jednom česticom višestrukog odgovora ispitali smo kojim se sve umjetničkim područjima bave. Sudionici su mogli označiti više od jednog umjetničkog područja pa tako u uzorku imamo 47,5 % sudionika koji se bavi slikarstvom, 40,7 % fotografijom, 40,7 % dizajnom, 27,7 % grafikom, 20,7 % novim medijima, 15,3 % filmom, 13 % animacijom, 10,2 % kiparstvom i 1 % restauracijom. Prosječna je dob $M = 25,5$ ($SD = 9,42$) dok se dobni raspon kreće od 15 do 63 godine.

Skupina neumjetnika se sastojala od ukupno 253 sudionika od kojih su 62 muškarca (24,5 %) i 191 žena (75,5 %). Prosječna dob ovog uzorka je $M = 25,9$ ($SD = 10,09$), a dobni raspon se kreće od 15 do 63 godine.

Ostali prikupljeni podaci o oba uzorka su prikazani u tablici 1.

Tablica 1

Prikazuje sociodemografske podatke s frekvencijama (f) i postocima sudionika (%) iz skupina umjetnika i neumjetnika.

varijable		umjetnici		neumjetnici	
		f	%	f	%
spol	muški	45	25,4	62	24,5
	ženski	132	74,6	191	75,5
seksualna orijentacija	heteroseksualna	142	80,2	226	89,3
	homoseksualna	6	3,4	9	3,6
	biseksualna	29	16,4	18	7,1
stupanj obrazovanja	nss	6	3,4	8	3,2
	sss	64	36,2	92	36,4
	všs	52	29,4	79	31,2
	vss	44	24,9	58	22,9
	dr.sc.	11	6,2	16	6,3
socioekonomski status	jako visok	13	7,3	23	9,1
	visok	51	28,8	95	37,5
	prosječan	80	45,2	119	47,0
	nizak	29	16,4	15	5,9
	jako nizak	4	2,3	1	0,4
radni status	zaposlen	28	15,8	52	20,6

	povremeno zaposlen/a	7	4,0	9	3,6
	samozaposlen/a	15	8,5	5	2,0
	kućanica/domaćin	1	0,6	5	2,0
	student/ica	98	55,4	151	59,7
	učenik/ca	18	10,2	30	11,9
	nezaposlen/a	10	5,6	1	0,4
bračni status	neoženjen/neudata	143	80,8	215	85,0
	oženjen/udata	12	6,8	23	9,1
	u kohabitaciji	19	10,7	10	4,0
	razveden/a	2	1,1	5	2,0
	udovac/udovica	1	0,6	0	0
djeca	da	12	6,8	26	10,3
	ne	165	93,2	227	89,7
financijska ovisnost o roditeljima/skrbnicima	potpuna	68	38,4	103	40,7
	djelomična	64	36,2	90	35,6
	nikakva	44	24,9	56	22,1
	bez roditelja	1	0,6	4	1,6
mjesto stanovanja	selo	5	2,8	8	3,2
	manje mjesto	11	6,2	8	3,2
	manji grad	22	12,4	18	7,1
	grad	16	9,6	16	6,3
	veliki grad	123	69,5	203	80,2
živite	sam/a	15	8,5	25	9,9
	s roditeljima	95	53,7	137	54,2
	s partnerom/icom	36	20,3	42	16,6
	s cimerom/icom	24	13,6	44	17,4
	s nekim drugim	7	4	5	2,0

Mjerni instrumenti

Stereotip o vizualnom umjetniku i umjetnici. Kako bismo ispitali sadržaj stereotipa, za potrebe ovog istraživanja konstruirana je ček-lista od 101 atributa koji se često vežu uz kreativne, kao i psihički oboljele osobe. Na listi označavanja nalaze se čestice iz mjernih instrumenata koji su namijenjeni mjerenju psihopatologije, Upitnika kreativne ličnosti (Creative personality scale), istraživanja o stigmatizaciji psihičkih bolesnika (Jokić-Begić, Kamenov, Lauri-Korajlija, 2005) te čestice koje su izvedene kao suprotnosti nekih od gore preuzetih čestica s ciljem ujednačavanja broja pozitivnih i negativnih osobina. Prva verzija ček-liste sastojala se od 200 čestica, dok je završna verzija gotovo dvostruko kraća. Izbor čestica koje sačinjava ček-listu provjeren je metodom fokus grupe. Pri formiranju fokus grupa vodili smo računa o ujednačavanju sudionika prema dobi, spolu i socioekonomskom statusu sudionika. Sa svakom skupinom smo raspravili odabrane pridjeve te smo na kraju odabrali čestice za koje je postojalo najveće slaganje da dobro opisuju tipičnog vizualnog umjetnika i umjetnicu. Konačan broj atributa ponuđenih na listi je 101, a lista završava s otvorenim pitanjem kojim

se sudionicima pruža mogućnost da dopišu još neke osobine za koje smatraju da dobro opisuju tipičnog vizualnog umjetnika, odnosno umjetnicu, a koje se ne nalaze na listi.

Zadatak sudionika je bio da označe sve pridjeve za koje smatraju da dobro opisuju tipičnog vizualnog umjetnika to jest umjetnicu. Polovica od ukupnog broja sudionika ($N = 431$) je odgovarala na pitanje o viđenju vizualnog umjetnika, dok je druga polovica odgovarala na pitanje o vizualnim umjetnicama. Raspodjela pitanja među sudionicima je uz pomoć računalnog algoritma bila određena prema slučaju. Također smo na taj način odredili redoslijed čestica na listi za svakog sudionika. Lista pridjeva za umjetnike i umjetnice je identična, jedina je razlika jesu li pridjevi u muškom ili ženskom rodu (npr. originalan ili originalna). Za svaki atribut smo izračunali frekvenciju, odnosno postotak u kojem su sudionici odabirali tu česticu. Izdvojili smo 10 najčešće biranih atributa u skupini umjetnika i neumjetnika, te u skupini muškaraca i žena, što nam je pokazalo da se među njima konzistentno pojavljuje samo 14 različitih atributa. Tih 14 atributa nam u ostatku istraživanja služe kao sadržaj stereotipa o vizualnom umjetniku odnosno umjetnici.

Mjera ličnosti. TIPI (Ten Item Personality Inventory) je kratka mjera ličnosti (Gosling, Rentfrow, i Swann, 2003;) temeljena na Big Five modelu ličnosti. Sastoji se od samo 10 čestica, po dvije čestice (jedna pozitivna, a druga negativna) za svaki faktor. Svaka čestica se sastoji od para osobina, a zadatak sudionika je da procijeni u kojoj mjeri se taj par osobina odnosi na njega, čak i ako se jedna od karakteristika više odnosi na njega nego druga. Primjer pozitivne čestice za faktor otvorenosti je *otvoren novim iskustvima, kompleksan*, dok je *konvencionalan, nekreativan* primjer negativne čestice. Sudionik treba procijeniti svaki par osobina na skali od 1 (izrazito se ne slažem) do 7 (izrazito se slažem). Raspon rezultata za svaki faktor ide od 1 do 7.

Kline (2000) te potom Wood i Hampson (2005) napominju da za ovakav tip upitnika analiza unutrašnje konzistencije kao i faktorska analiza nisu adekvatne mjere pouzdanosti i valjanosti budući da TIPI mjeri jako široke konstrukte s malim brojem čestica zahvaćajući njima i pozitivne i negativne strane faktora. Također, sam autor (Gosling i sur. 2003) ističe da su pri izradi ovog upitnika nastojali ostvariti zadovoljavajuću test-retest pouzdanost. Mjerenja su vršili u dva navrata u vremenskom razmaku od 2 tjedna, a dobivene su sljedeće mjere pouzdanosti: za ekstraverziju = .77; za ugodnost = .71; za savjesnost = .76; za emocionalnu stabilnost = .70, za otvorenost iskustvima = .62 i za cijeli upitnik = .72.

Životne navike. Sudionicima smo postavili niz pitanja kako bismo dobili uvid u njihove životne navike. Najprije smo ih upitali imaju li neke psihičke teškoće te koriste li usluge

psihičkog savjetovanja i ako da, koliko često. Zatim nas je zanimalo konzumiraju li cigarete, alkohol, lijekove i ostale droge i ako da, koliko često i u kojim količinama. Nadalje, postavili smo im nekoliko pitanja koja se tiču njihovog trenutnog fizičkog zdravlja te jesu li skloni upuštanju u rizične seksualne aktivnosti.

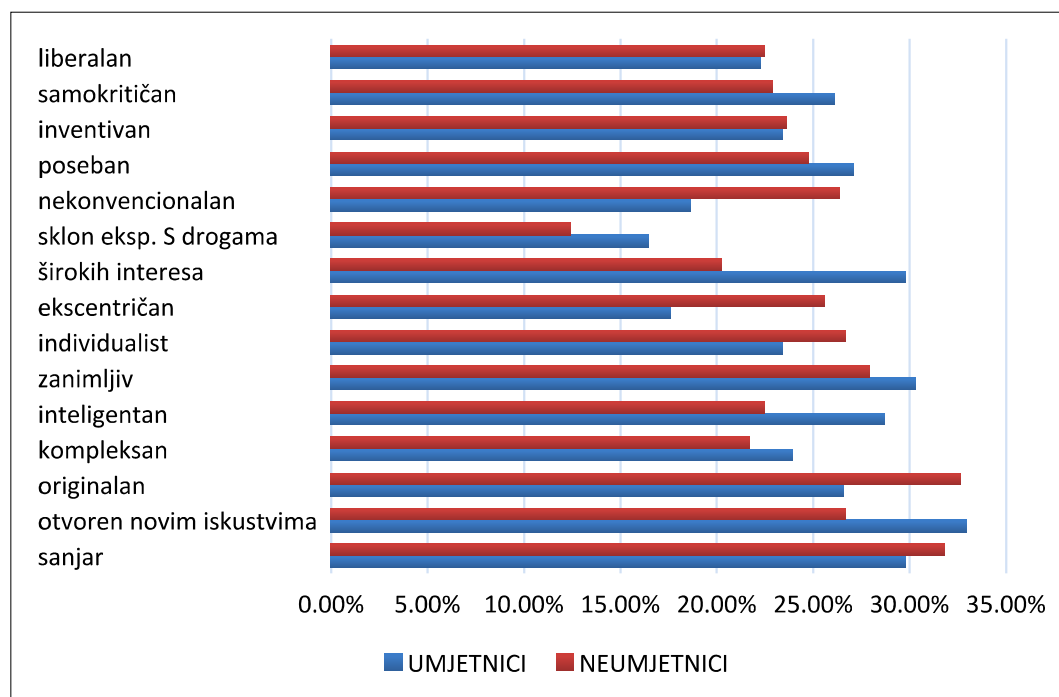
Rezultati

Kao prvi korak u analizi sadržaja stereotipa rangirali smo attribute za umjetnika i za umjetnicu prema frekvenciji kojom su ih birali sudionici, pritom je rang 1 dobio najčešće, a rang 101 najrjeđe birani atribut. Zasebno smo rangirali attribute koje su tipičnom vizualnom umjetniku/umjetnici, pripisivali sudionici iz skupine umjetnika, odnosno neumjetnika. Dobiveni podaci su prikazani u tablicama 1 i 2 u Prilogu A. Kraj svakog je atributa navedena frekvencija kojom je biran i postotak sudionika koji ga je odabrao. Izdvojili smo 10 najčešće biranih atributa u svakoj skupini što nam je pokazalo da se među njima konzistentno pojavljuje samo 14 različitih atributa. Tih 14 atributa smo odabrali kao sadržaj stereotipa o umjetniku i umjetnici.

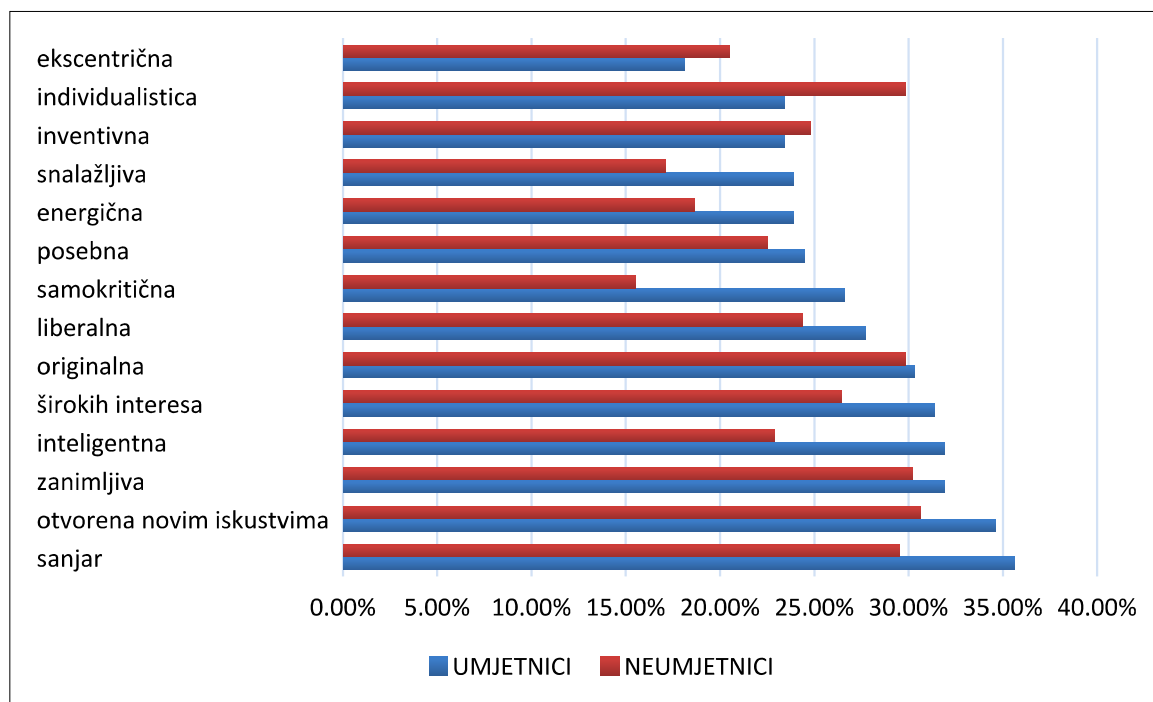
Očekivali smo da će postojati neke rodne razlike u stereotipu o umjetnicima, no rezultati pokazuju da je čak 11 od 14 biranih atributa isto za umjetnike i umjetnice. Uz to smo izračunali Kendal-tau koeficijent korelacije rangova za cijelu ček-listu prema kojem je vidljivo da atributi pripisivani umjetniku i umjetnici visoko koreliraju ($\tau = .784$, $p < .01$) što znači da atributi koji čine stereotip o umjetniku i umjetnici imaju vrlo sličan rang. Što se tiče sadržaja odabranih atributa, suprotno našim očekivanjima, svi su atributi pozitivni i odnose se na osobine tipične za visoko kreativne ličnosti što nas navodi na zaključak da stereotip o ludom umjetniku više nije aktualan, već ga je zamijenilo viđenje umjetnika i umjetnica kao zanimljivih, posebnih, inteligentnih i originalnih sanjara koji su liberalni, širokih interesa i otvoreni novim iskustvima. Ipak, u tablicama 1 i 2 u prilogu A možemo vidjeti da nemali broj ljudi iz obje skupine opisuje tipične umjetnike i umjetnice kao neshvaćene, nepredvidljive, nekonvencionalne, impulzivne, ekscentrične, sklone eksperimentiranju s drogama, čudne, bizarne, melankolične i samotnjake. To su atributi koji se često pripisuju osobama koje boluju od nekog oblika psihičke bolesti, te premda nisu ušli u sadržaj stereotipa o umjetniku, sugeriraju nam da su se do danas još uvijek zadržali neki aspekti stereotipa o ludom i izmučenom umjetniku.

Kako bismo provjerili postoje li međugrupne razlike u stereotipu, proveli smo na 14 odabranih čestica t-testove za frekvencije i dodatno sekvencijalnu Bonferonnijevu korekciju zbog velikog broja usporedbi. Sve su se razlike nakon provedene korekcije pokazale statistički neznačajne što znači da, suprotno našim očekivanjima, nema razlika u učestalosti biranja pojedinog atributa između sudionika iz skupine umjetnika i neumjetnika.

Podatke iz spomenutih tablica smo radi lakše usporedbe sažeto prikazali na slikama 1. i 2.

Slika 1. Razlike u stereotipu vizualnog umjetnika između skupine umjetnika i neumjetnika za 14 najčešće biranih osobina poredanih od najmanjeg (1.) prema najvišem rangu (14).

Slika 2. Razlike u stereotipu vizualne umjetnice između skupine vizualnih umjetnika i neumjetnika za prvih 14 rangiranih osobina poredanih od najmanjeg (1.) prema najvišem rang (14.).

Osim toga, zanimalo nas je razlikuju li se skupine umjetnika i neumjetnika prema osobinama ličnosti te životnim navikama. Kako bismo to ispitali, proveli smo 2 x 2 složenu analizu varijance za varijable spola (muški i ženski) i umjetničkog identiteta (umjetnici i neumjetnici) na rezultatima upitnika TIPI.

U tablici 2 su prikazane aritmetičke sredine (M) i standardne devijacije (SD) za muškarce i žene u obje skupine, a u tablici 3 se nalaze veličine F-omjera, vjerojatnosti i veličine efekta za one varijable koje su se u složenoj analizi varijance pokazale kao statistički značajne.

Tablica 2

Prikaz aritmetičkih sredina (*M*) i standardnih devijacija (*SD*) od rezultata na upitniku ličnosti TIPI za muškarce i žene u obje skupine

varijable	muškarci (<i>N</i> =41)		umjetnici žene (<i>N</i> =111)		ukupno (<i>N</i> =152)		muškarci (<i>N</i> =50)		neumjetnici žene (<i>N</i> =163)		ukupno (<i>N</i> =213)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
ekstrav.	4,7	1,70	4,1	1,08	4,3	1,30	4,5	1,61	3,9	1,02	4,1	1,20
	7	3	2	3	0	6	2	6	7	3	0	7
ugodnost	4,5	1,07	4,6	1,09	4,6	1,08	4,5	1,25	4,6	1,14	4,6	1,17
	7	5	9	8	6	9	3	2	7	7	4	2
savjesnost	5,2	1,22	4,2	0,86	4,5	1,06	5,1	1,40	4,1	0,87	4,3	1,10
	2	0	3	0	0	2	2	5	2	2	5	4
emoc.stabil.	4,6	1,40	4,1	1,00	4,2	1,14	4,8	1,18	4,2	0,92	4,3	1,03
	6	7	5	6	9	6	9	8	2	8	7	
otvorenost	6,1	0,95	3,8	0,82	4,4	1,35	5,3	1,12	4,0	0,96	4,3	1,14
	6	8	2	8	5	3	6	0	4	6	5	8

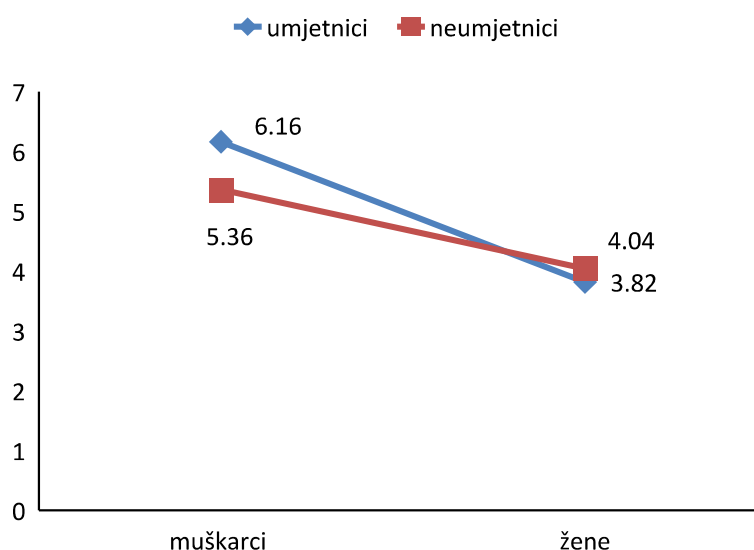
Tablica 3

Prikaz rezultata složene analize varijance za dimenzije ličnosti mjerene TIPI-jem s pripadajućim *F*-omjerima, vjerojatnostima i veličinom efekata za one varijable koje su se pokazale statistički značajne.

gl. efekti	varijable		<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
	identitet umjetnika/ce	otvorenost	6,213	<.05	,017
spol		ekstraverzija	15,935	<.01	,042
		savjesnost	66,737	<.01	,156
		emocionalna stabilnost	21,226	<.01	,056
		otvorenost	250,820	<.01	,410
int.	identitet umj. x spol	otvorenost	19,414	<.01	,051

Za dimenziju otvorenosti prema iskustvima pokazali su se statistički značajnima oba glavna efekta, kao i njihova interakcija. Značajnost glavnog efekta umjetničkog identiteta govori nam da su umjetnici otvoreniji prema iskustvima od neumjetnika što je u skladu s našim očekivanjima, dok značajnost glavnog efekta spola ukazuje da su muškarci otvoreniji prema iskustvima od žena. No budući da je i interakcija značajna, moramo reinterpreirati glavni efekt umjetničkog identiteta u smislu da nisu umjetnici generalno otvoreniji prema iskustvima od neumjetnika, već se to odnosi samo na muške umjetnike. Umjetnice s druge strane

pokazuju manju otvorenost prema iskustvima od žena ($t = 2,176$ $p < .05$) kao i muškaraca iz skupine neumjetnika.

Slika 3. Prikazuje razlike između skupina umjetnika i neumjetnika na dimenziji otvorenosti prema iskustvima

Nadalje, suprotno našim očekivanjima razlika između umjetnika i neumjetnika na dimenziji emocionalne stabilnosti se nije pokazala značajna, što nam govori da iako se umjetnici ne doživljavaju kao emocionalno stabilne osobe, u stvarnosti su oni jednako emocionalno stabilni kao i neumjetnici (vidi tablicu 2).

Također, pokazalo se da se skupina umjetnika i neumjetnika statistički značajno ne razlikuje niti na drugim dimenzijama ličnosti, no uočili smo određene statistički značajne spolne razlike. Osim što se muškarci u prosjeku procjenjuju kao otvoreniji prema iskustvima od žena, oni se također smatraju ekstravertiranijima, savjesnijima i emocionalno stabilnijima od žena (vidi tablice 2 i 3) Jedino se prema procijenjenoj ugodnosti muškarci i žene statistički značajno ne razlikuju.

Životne navike

Nadalje, u stereotipu o vizualnim umjetnicima se s relativno visokom frekvencijom navodi da su vizualni umjetnici nekonvencionalni, ekscentrični i skloni eksperimentiranju s drogama. Te osobine sugeriraju da se umjetnici razlikuju od ostalih prema svojim životnim navikama. Kako bismo ispitali postoje li uistinu te razlike najprije smo proveli 2 x 2 složenu analizu varijance za varijable spola i umjetničkog identiteta na česticama koje ukazuju na sklonost

rizičnoj seksualnoj aktivnosti. Rezultati analize su pokazali značajnosti za glavne efekte umjetničkog identiteta ($F(1,366)=7,135, p<.01, \eta_p^2 = 0.019$) i spola ($F(1,366)=6,856, p<.01, \eta_p^2 = 0.019$) na mjeri rizične seksualne aktivnosti. Interakcija nije bila statistički značajna. Umjetnici ($M = 8,54, SD = 2,478$) ostvaruju nešto više rezultate od neumjetnika ($M = 8,07, SD = 2,306$) što pokazuje da su umjetnici skloniji upuštati se u rizične seksualne aktivnosti. Također, muškarci ($M = 8,663; SD = 0,236$) su se pokazali kao skloniji upuštanju u rizične seksualne aktivnosti od žena ($M = 7,946; SD = 0,138$). Iz čega možemo zaključiti da će se najprije muški umjetnici upustiti u rizičnu seksualnu aktivnost.

Kao još jedan indikator sklonosti eksperimentiranja sa seksualnošću poslužila nam je čestica koja ispituje seksualnu orijentaciju sudionika. Rezultat χ^2 testa proveden između skupina umjetnika i neumjetnika pokazuje da u uzorku vizualnih umjetnika ima više ljudi neheteroseksualne orijentacije nego u uzorku neumjetnika ($\chi^2 (2,427)=9,203; p<.05$). Iz toga možemo zaključiti da su umjetnici kao skupina skloniji eksperimentiranju s istospolnim seksualnim odnosima od neumjetnika. Usprkos tome, skupine se ne razlikuju prema broju seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci. Broj seksualnih partnera među sudionicima varira od nula do osam. Većina (60,5%) sudionika je u posljednjih 12 mjeseci imalo spolni odnos s jednim partnerom, 11% s dva partnera, 4 % s tri partnera, te 4 % s više od tri partnera, dok 24,5% sudionika tijekom prošle godine uopće nije imalo spolni odnos.

S druge strane, rezultati χ^2 testa na česticama koje mjere sklonost eksperimentiranju s drogama se nisu pokazali statistički značajnima. To znači da, usprkos stereotipnom viđenju umjetnika kao osoba koje su sklone eksperimentiranju s drogama, u stvarnosti ih oni ne koriste ništa više nego što to rade sudionici iz druge skupine. U tablici 3 je prikazano u postocima s obzirom na učestalost koliko sudionika iz svake skupine koristi određene psihoaktivne supstance poput alkohola, marihuane, psihoaktivnih droga te tableta koje im nije propisao liječnik.

Tablica 4

Prikazuje varijable koje mjere životne navike s pridruženim frekvencijama (f) i postotcima sudionika (%) iz skupine umjetnika i neumjetnika te dobivene rezultate χ^2 testa s odgovarajućim stupnjemima slobode (df) i vjerojatnostima (p)

		umjetnici		neumjetnici		χ^2	df	p
		f	%	f	%			
psihološko savjetovanje/terapija	da	49	31,4	61	28,4	0,4	1	>.05
	ne	107	68,6	154	71,6			
kronične bolesti	da	32	20,5	24	11,1	6,358	1	<.05
	ne	124	79,5	193	88,9			
cigarete	da	59	38,1	96	35,5	0,260	1	>.05
	ne	77	61,9	140	64,5			
alkohol	svaki dan	13	8,3	21	9,8	5,224	4	>.05
	1x tjedno	63	40,4	79	36,7			
	1xmjesečno	31	19,9	49	22,8			
	<1.mjesečno	24	15,4	45	20,9			
	nikad	25	16,0	21	9,8			
marihuana	svaki dan	17	10,9	11	5,1	9,315	4	>.05
	1x tjedno	4	2,6	14	6,5			
	1xmjesečno	9	5,8	12	5,5			
	<1.mjesečno	40	25,6	43	19,8			
	nikad	86	55,1	137	63,1			
ostale droge	svaki dan	0	0	1	0,5	8,310	4	>.05
	1x tjedno	3	1,9	1	0,5			
	1xmjesečno	6	3,8	1	0,5			
	<1.mjesečno	17	10,9	23	10,6			
	nikad	130	83,3	191	88,0			
tablete	svaki dan	11	7,1	10	4,6	1,832	4	>.05
	1x tjedno	11	7,1	17	7,8			
	1xmjesečno	31	19,9	41	18,9			
	<1.mjesečno	41	26,3	67	30,9			
	nikad	62	39,7	82	37,8			
broj pića	1-2	67	47,5	107	41,5	9,197	5	>.05
	3-4	48	34,0	52	20,2			
	5-6	16	11,3	24	11,8			
	7-8	3	2,1	14	6,9			
	9-10	6	4,3	3	1,5			
	10>	1	0,7	3	1,5			

Unatoč našim očekivanjima da su umjetnici skloniji eksperimentiranju s drogama, u stvari ih više od polovice uopće ne koristi marihuanu, a preko 80% ih nikada nije eksperimentiralo s drugim drogama kao što su LSD, gljive, MDMA, kokain, speed i slično. Iz tablice vidimo da

su umjetnici kao i neumjetnici skloniji pijenju alkohola nego korištenju marihuane kao i ostalih droga. A u situacijama kada piju, umjetnici i neumjetnici se ne razlikuju po količini popijenih pića.

Nadalje, iz tablice 4 vidimo da se skupine umjetnika i neumjetnika ne razlikuju prema tome puše li cigarete ili ne. U obje skupine preko 60% uzorka ne puši cigarete. Ono po čemu se te skupine razlikuju je učestalost bolovanja od kronične bolesti, što znači da među umjetnicima ima više onih koji boluju od nekog oblika kronične bolesti. Usprkos tome, rezultati χ^2 testa nam govore da umjetnici u jednakoj mjeri koriste usluge psihoterapije i psihološkog savjetovanja kao i sudionici iz druge skupine.

Rasprava

Ovim istraživanjem željeli smo analizirati sadržaj stereotipa o vizualnim umjetnicima i umjetnicama te utvrditi odražava li stereotip njihove stvarne osobine ličnosti i životne navike. Očekivali smo da će stereotip o ludom i usamljenom umjetniku biti još uvijek prisutan, no pokazalo se da u obje ispitivane skupine samo mali postotak sudionika za opis tipičnog vizualnog umjetnika, odnosno umjetnice odabire attribute koji se pripisuju osobama s psihičkim bolestima. Analizom sadržaja stereotipa utvrdili smo da ljudi doživljavaju tipičnog vizualnog umjetnika odnosno umjetnicu kao inteligentnu, kreativnu osobu koju opisuju pridjevima poput otvoren/a novim iskustvima, zanimljiv/a, originalan/originalna, inventivan/inventivna i poseban/posebna. Iz toga možemo zaključiti da, suprotno našim očekivanjima, stereotip o umjetniku kao ludom i usamljenom geniju više nije prisutan te ga je zamijenila slika o umjetnicima kao inteligentnim, originalnim, otvorenim i zanimljivim sanjarima. Schlesingerova (2002) navodi da vjerovanje u stereotip o ludom umjetniku omogućava nekretnim ljudima da očuvaju pozitivnu sliku sebe jer premda nisu kreativni, barem su „normalni“ odnosno psihički zdravi. To vjerovanje nas je navelo na pomisao da će neumjetnici unositi u stereotip više osobina koje se odnose na psihički oboljele osobe, no za razliku od naših očekivanja, utvrdili smo da drugi ljudi stereotipno vide vizualne umjetnike i umjetnice na isti način kao što umjetnici i umjetnice doživljavaju sami sebe, odnosno svoju društvenu grupu. Iz toga možemo zaključiti da je stereotipna slika umjetnika izrazito pozitivna i poželjna te da se ne mijenja ovisno o tome pripadan li procjenjivač unutarnjoj grupi (vizualnim umjetnicima) ili vanjskoj (neumjetnicima).

Nadalje, utvrdili smo da postoji veliko preklapanje među atributima pripisivanim umjetnicima i umjetnicama što nam govori o istom stereotipu za muškarce i žene koji se bave umjetničkom aktivnosti. Očito se pogled na umjetnice u svijetu pa tako i u Hrvatskoj promijenio u smjeru veće ravnopravnosti umjetnica naspram umjetnika. Toj promjeni je zasigurno pridonio razvoj feminističke teorije i feminističke umjetnosti tijekom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća. Zagovornici feminizma zahtijevali su da ženska umjetnost svih kultura svijeta i svih razdoblja mora biti uključena u muzeje, galerije i druge izložbene prostore, kao i u samu povijest umjetnosti koja se podučava u školama i čini sastavni dio naše kulture. Iako se ti zahtjevi još uvijek nisu posve ostvarili, možemo zaključiti da su do danas žene napredovale u društvu i postigle relativnu ravnopravnost s muškarcima u brojnim područjima života pa tako i u svijetu umjetnosti, što je zasigurno doprinijelo promjeni u načinu na koji vidimo vizualne umjetnice i umjetnike.

Ima li „zrna istine“ u dobivenom stereotipu o vizualnim umjetnicima i umjetnicama? Vodeći se Klinebergovom hipotezom zanimalo nas je razlikuju li se umjetnici od drugih ljudi prema osobinama ličnosti i životnim navikama.

Očekivali smo da će umjetnici biti otvoreniji i manje emocionalno stabilni od neumjetnika, no dobiveni rezultati su samo djelomično u skladu s našim očekivanjima. Naime, pokazalo se da su umjetnici otvoreniji prema iskustvima od neumjetnika, ali to ne vrijedi i za umjetnice. One su se procijenile kao najmanje otvorene prema iskustvima od svih ispitivanih skupina (vidi sliku 3). Ovaj nalaz nas začuđuje budući da se za osobe s visokim rezultatom na dimenziji otvorenosti kaže da su maštovite, originalne, inventivne, širokih interesa, znatiželjne, zanimljive, nekonvencionalne te otvorene prema novim iskustva (McCrae , 1994). Osim toga, budući da se umjetnici i umjetnice stereotipno vide na jednak način, očekivali smo da se neće razlikovati na ovoj dimenziji. Ipak čini se da umjetnice sebe u manjoj mjeri od umjetnika vide kao osobe koje su otvorene prema iskustvima. S jedne strane, to nam govori da u stvarnosti postoje razlike u ličnosti između umjetnika i umjetnica na način da su umjetnice manje otvorene od umjetnika. Dok je s druge strane moguće da umjetnici, za razliku od umjetnica, sebe u većoj mjeri doživljavaju u skladu sa stereotipom te posljedično precjenjuju stupanj u kojem stvarno posjeduju mjerenu osobinu. Tome u prilog ide činjenica da su se u ovom istraživanju muški sudionici procijenili pozitivnije od žena na svim dimenzijama ličnosti izuzev ugodnosti na kojoj su se procijenili jednako kao žene. Nadalje, rezultati nam pokazuju da nema statistički značajne razlike između umjetnika i neumjetnika na dimenziji

emocionalne stabilnosti što nam govori da smo pogrešno očekivali da će umjetnici biti emocionalno nestabilniji od drugih ljudi.

Zatim, iako smo analizom sadržaja stereotipa o vizualnom umjetniku zaključili da stereotip o ludom umjetniku više nije dominantan, relativno visoko rangiranje atributa nekonvencionalan, ekscentričan i sklon eksperimentiranju s drogama (vidi tablice u prilogu A) ukazuje da su se zadržali neki elementi tog stereotipa. Ovi atributi, premda se često vežu uz kreativne pojedince, također se pripisuju i osobama koje boluju od nekih psihičkih bolesti. U psihijatriji postoji čitav spektar poremećaja ličnosti koji se opisuju terminom ekscentrični poremećaji ličnosti među koje spadaju shizodini, shizotipni i paranoidni poremećaj ličnosti. Ekscentrični poremećaji ličnosti dijele karakteristike i sa shizofrenijom i bipolarnim poremećajem (Begić, 2011). Za osobu kažemo da je ekscentrična ukoliko svojim ponašanjem odstupa od kriterija normalnosti, to jest njeno ponašanje se u određenom društvu smatra čudnim i neuobičajenim, ali i dalje ulazi u granice društveno prihvatljivog.

Jedan od oblika nekonvencionalnog i ekscentričnog ponašanja je upravo sklonost eksperimentiranju s drogama, atribut koji u jednakoj mjeri umjetnici kao i neumjetnici navode karakterističnim za tipičnog vizualnog umjetnika. Postoji vjerovanje da marihuana kao i psihodelične droge poput LSD-a, psilocibina i meskalina povećavaju kreativnost. Zato smo odlučili ispitati podržavaju li umjetnici taj stereotip na način da sami češće od ostatka populacije koriste određene psihoaktivne supstance. Testiranjem razlika među skupinama ustanovili smo da, suprotno našim očekivanjima, umjetnici nisu ništa skloniji konzumiranju lijekova niti ostalih droga. Dapače, pokazalo se kako umjetnici imaju prilično zdrave životne navike; nešto više od 60% sudionika ne puši cigarete, 55% uopće ne konzumira marihuanu, a 85% nikada nije koristilo niti druge psihoaktivne droge kao što su LSD, psilocibin, MDMA, speed, kokain, extasy i slično. Od svih ispitivanih supstanci većina najčešće konzumira alkohol, a u situacijama kad piju, popiju u prosjeku dva do tri pića. Po svemu tome su nalik skupini sudionika koji nisu umjetnici što nas navodi da zaključimo kako je pogrešno stereotipno viđenje umjetnika kao osoba koje su sklone eksperimentiranju s drogama. Ono sa čime će umjetnici vjerojatnije eksperimentirati je seksualnost. Rezultati istraživanja su pokazali da je za umjetnike vjerojatnije da će se upuštati u istospolne seksualne odnose. Naime, u uzorku umjetnika ima više sudionika neheteroseksualne orijentacije nego u uzorku neumjetnika i ta razlika se pokazala statistički značajnom. Također rezultati analize varijance su pokazali da će se umjetnici prije upuštati u rizične seksualne aktivnosti od sudionika iz druge skupine.

Osim toga pokazalo se da je za umjetnike kao skupinu vjerojatnije da će bolovati od nekog oblika kronične bolesti što nas navodi na pomisao da su umjetnici kao skupina osjetljiviji i boležljiviji nego što ih stereotipno doživljavamo. Iako su boležljiviji, umjetnici ne koriste u većoj mjeri usluge psihoterapije i psihološkog savjetovanja od sudionika iz druge skupine.

Na kraju, kada se osvrnemo na sve rezultate, možemo zaključiti da sudionici našeg istraživanja imaju općenito zdrave životne navike i tek se u malom postotku češće upuštaju u neka socijalno nepoželjna ponašanja

Metodološka ograničenja i implikacije istraživanja

Kao i u svakom psihološkom istraživanju, u ovome se također susrećemo s nekoliko metodoloških ograničenja. Jedno od njih je svakako vezano za samu mjernu tehniku ček-liste. Odabrali smo ovu metodu zbog lake primjene i obrade rezultata te mogućnosti primjene na velikim uzorcima. Pomoću nje smo mogli usporediti sadržaj stereotipa o umjetniku sa sadržajem stereotipa o umjetnici kao i razlike stereotipa između skupine vizualnih umjetnika i skupine sudionika koji sebe ne smatraju vizualnim umjetnicima. Intuitivna jasnoća dobivenih rezultata je prednost i mana ove metode. Naime, usprkos jasnoći, nije jasno što se ček-listom točno mjeri – ispitanikovo osobno mišljenje o tome koje su osobine tipične za određenu grupu ili ispitanik odgovara dajući mišljenje za koje smatra da je o toj grupi uvriježeno u društvu (Simić, 1988). Još jedan nedostatak ček-liste je ograničen izbor unaprijed zadanih osobina koje smo nastojali umanjiti česticom otvorenog tipa kojom predlažemo sudionicima da navedu još neke karakteristike koje smatraju da dobro opisuju tipičnog vizualnog umjetnika ili umjetnicu, a ne nalaze se na listi.

Prilikom provjere stereotipa zanemarili smo one attribute koji nisu toliko učestalo birani, a moguće je da se skupine umjetnika i neumjetnika prema njima razlikuju. U našem istraživanju je ispitivana istinitost za samo nekoliko atributa koje čine sadržaj stereotipa o umjetniku i umjetnici, a to su osobine ličnosti koje se vode pod dimenzijom otvorenost prema iskustvima te nekonvencionalna i ekscentrična ponašanja poput konzumiranja droga i upuštanja u rizične seksualne odnose. Bilo bi zanimljivo ispitati razlikuju li se umjetnici od ostalih društvenih skupina i prema ostalim osobinama koje im se stereotipno pripisuju kao što su visoka inteligencija, inovativnost, kompleksnost, originalnost, liberalnost i individualizam te postoje li u tim osobinama razlike između umjetnika i umjetnica. Također, zbog dobivenog nalaza da

su umjetnici skloniji eksperimentirati sa svojom seksualnosti, trebalo bi bolje ispitati utjecaj raznih aspekata seksualnosti na kreativnost.

Nadalje, u istraživanju smo koristili kratku verziju upitnika ličnosti od samo 10 čestica. Odabrali smo tu verziju kako bismo smanjili duljinu upitnika i učinili ga pristupačnijim sudionicima, odnosno smanjili efekte umora i dosade na motivaciju sudionika. Ipak zbog dobivenih razlika na dimenziji otvorenosti između umjetnika i umjetnica, trebali bismo dublje i opsežnije ispitati dobivenu razliku pomoću upitnika s većim brojem čestica i boljim metrijskim svojstvima.

Mogućnosti generalizacije nalaza ovog istraživanja također su ograničene budući da više od polovine sudionika iz oba uzorka čine studenti (57,8 %). Studenti se smatraju selekcioniranim uzorkom i spadaju u intelektualnu elitu nekog društva. Samim time možemo očekivati da će oni na drugačiji način percipirati umjetnost i položaj umjetnika u društvu od prosječnog čovjeka. Još jedan od problema koji proizlazi iz nacrtaja je samoselekcija sudionika. Moguće je da su u istraživanju odlučili sudjelovati ljudi koji su inače više zainteresirani za umjetnost te imaju pozitivno mišljenje o umjetnicima. Metodološki, trebalo bi ubuduće povećati i ujednačiti uzorak po spolu i dobi, te u skupinu umjetnika obuhvatiti više sudionika koji se profesionalno bave i financijski uzdržavaju pretežito umjetničkom aktivnošću.

Zaključak

Ovim istraživanjem željeli smo odgovoriti na nekoliko istraživačkih problema.

Za početak, zanimao nas je sadržaj stereotipa o umjetnicima te hoće li se razlikovati viđenje umjetnika od viđenja umjetnica. Sadržajnom analizom stereotipa na razini cijelog uzorka, kao i na razini poduzoraka, ustanovili smo veliko preklapanje među pripisivanim atributima za umjetnike i umjetnice što ukazuje da postoji isti stereotip za umjetnike i umjetnice. Također, nastojali smo utvrditi je li stereotip o ludom umjetniku još uvijek prisutan. Pokazalo se da sami umjetnici kao i sudionici iz kontrolne skupine koji se ne bave umjetnošću stereotipno opisuju umjetnike i umjetnice pretežito atributima koji se vežu uz kreativnu ličnost, dok su attribute karakteristične za osobe koje boluju od psihičkih bolesti birali u malom postotku što nam ukazuje da stereotip o ludom i usamljenom umjetniku više nije prisutan.

Zatim smo ispitali međugrupne razlike skupina umjetnika i neumjetnika u ličnosti i životnim navikama. Rezultati složene analize varijance pokazali su da se umjetnici razlikuju od neumjetnika u ličnosti jedino prema dimenziji otvorenosti prema iskustvima na kojoj muškarci iz skupine umjetnika ostvaruju statistički značajno više rezultate od sudionika iz

kontrolne skupine, kao i od žena iz skupine umjetnika. Osim toga, utvrdili smo da umjetnici u jednakoj mjeri kao i neumjetnici koriste alkohol, marihuanu, ostale psihoaktivne droge i tablete nepropisane od strane liječnika. Iz toga zaključujemo da je stereotipno viđenje umjetnika kao nekonvencionalnih i ekscentričnih osoba koje su sklone eksperimentiranju s drogama pogrešno. Međutim, ono po čemu se umjetnici uistinu razlikuju od ostalih ljudi je sklonost eksperimentiranju sa seksualnosti. Na taj nas zaključak navode nalazi da u skupini umjetnika ima više sudionika neheteroseksualne orijentacije te da se umjetnici češće upuštaju u rizične seksualne aktivnosti. Nadalje, ustanovili smo da među umjetnicima postoji veća frekvencija psihičkih i fizičkih kroničnih bolesti, no u jednakoj mjeri kao i sudionici iz druge skupine koriste psihološke usluge poput psihoterapije i psihološkog savjetovanja što upućuje na smanjeno mentalno zdravlje i narušenu kvalitetu života umjetnika u Hrvatskoj.

Literatura

1. Andreasen, N. C. (2008). The relationship between creativity and mood disorders. *Dialogues in clinical neuroscience*, 10 (2), 251
2. Arar, L., i Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12 (1), 3-22.
3. Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
4. Barron, F., i Harrington, D. M. (1981). Creativity, intelligence, and personality. *Annual review of psychology*, 32 (1), 439-476.
5. Averill, J. R. i Nunley, E. P. (1992). *Voyages of the heart: Living an emotionally creative life*. Free Press.
6. Begić, D. (2011). *Psihopatologija*. Zagreb: Medicinska naklada.
7. Brown, R. i Gaertner, S. (2006). *Grupni procesi: dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap
8. Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J. i Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
9. Dovidio, J. F. i Gaertner, S. L. (1986). *Prejudice, discrimination, and racism*. San Diego, CA: Academic Press.
10. Filipović, V. ur. (1984) Filozofijski rječnik. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
11. Fisher, J. E. (2015). Challenges in determining whether creativity and mental illness are associated. *Frontiers in psychology*, 6.

12. Fiske, S. T., Gilbert, D. T. i Lindzey, G. (2010). *Handbook of social psychology*. Hoboken, NJ: Willey.
13. Gosling, S. D., Rentfrow, P. J. i Swann, W. B. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in personality*, 37 (6), 504-528.
14. Hilton, J. L. i von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual review of psychology*, 47, 237 – 271.
15. Hocke, G. R. (1991). Svijet kao labirint. *Manira i manija u evropskoj umjetnosti od 1520. do 1650. iu suvremenosti*.
16. Jamison K.R. (1993). *Touched With Fire: Manic-Depressive Illness and the Artistic Temperament*. Free Press.
17. Jokić-Begić, N., Lauri Korajlija, A., Jurin, T. i Evans C. (2014). Faktorska struktura, psihometrijske karakteristike i kritična vrijednost hrvatskoga prijevoda CORE-OM upitnika. *Psihologijske teme*, 23 (2), 265-288.
18. Jokić-Begić, N., Kamenov, Ž. i Korajlija, A. L. (2005). Qualitative and quantitative research on stigmatization of mentally ill people. *Socijalna psihijatrija*, 33(1), 10-19.
19. Kaufman, J. C., Bromley, M. L. i Cole, J. C. (2006). Insane, poetic, lovable: Creativity and endorsement of the “Mad Genius” stereotype. *Imagination, Cognition and Personality*, 26(1), 149-161.
20. Kline, P. (2000). *The Handbook of Psychological Testing* (2nd ed.). London, England, Routledge.
21. Kodrnja, J. (2001). *Nimfe, muze, eurinome: društveni položaj umjetnica u Hrvatskoj* (Vol. 2). Alinea.
22. Ludwig, A. M. (1995). *The price of greatness: Resolving the creativity and madness controversy*. Guilford Press.
23. Macrae, C.N., Stangor, C. i Hewstone, M. (1996). *Stereotypes & Stereotyping*. New York: The Guilford Press.
24. Macrae, R. R. (1994). Openness to experience: Expanding the boundaries of Factor V. *European Journal of Personality*, 8 (4), 251-272.
25. Momčilović, I. (2006). *Razlike između polaznika i nepolaznika kampova mira*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
26. Nochlin, L. (1971). Why have there been no great women artists?. *The feminism and visual culture reader*, 229-233.

27. Post F. (1994). Creativity and psychopathology. A study of 291 world-famous men. *The British Journal of Psychiatry*, **165**, 22–34.
28. Rothenberg, A. (1990). *Creativity and madness: New findings and old stereotypes*. Johns Hopkins University Press.
29. Runco, M. A. (2014). *Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice*. Elsevier.
30. Santosa, C. M., Strong, C. M., Nowakowska, C., Wang, P. W., Rennie, C. M., i Ketter, T. A. (2007). Enhanced creativity in bipolar disorder patients: A controlled study. *Journal of affective disorders*, *100*(1), 31-39.
31. Schlesinger, J. (2002). Issues in Creativity and Madness Part One: Ancient Questions, Modern Answers. *Ethical Human Sciences and Services*, *4*(1), 73-76.
32. Simić, O. (1988). *Sadržaj kognitivnih reprezentacija etničkih stereotipa*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
33. Somolanji, I., i Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *ŽIVOT I ŠKOLA: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, *54*(19), 87-94.
34. Škrbina, D. (2013). Art terapija i kreativnost. *Zagreb: Veble Commerce*.
35. Woods, S. A., Hampson, S. E. (2005). Measuring the Big Five with single items using a bipolar response scale. *European Journal of Personality*, *19*(5), 373-390.
36. Wayne, J. (1973). The male artist as a stereotypical female. *Art Journal*, *32*(4), 414-416.

PRILOG A.1: Tabelarni prikaz svih atributa s ček-liste tipičnog vizualnog umjetnika za skupine umjetnika i neumjetnika s brojem frekvencija, pridruženim rangom i postotkom sudionika koji je označio taj atribut

Tablica 1

Prikaz atributa za vizualne umjetnike s rangovima, frekvencijama i postocima sudionika koji su odabrali taj atribut iz skupine umjetnika i neumjetnika

atributi	tipični vizualni umjetnik					
	skupina umjetnika			skupina neumjetnika		
	rang	<i>f</i>	%	rang	<i>f</i>	%
otvoren novim iskustvima	1	62	33	4	70	26,7
zanimljiv	2	57	30,3	3	73	27,9
sanjar	3	56	29,8	2	84	31,8
širokih interesa	3	56	29,8	14	53	20,2
inteligentan	5	54	28,7	11	60	22,5
poseban	6	51	27,1	8	65	24,8
originalan	7	50	26,6	1	85	32,6
samokritičan	8	49	26,1	10	60	22,9
kompleksan	9	45	23,9	13	57	21,7
individualist	10	44	23,4	4	70	26,7
inventivan	10	44	23,4	9	63	23,6
liberalan	12	42	22,3	11	59	22,5
snalažljiv	13	41	21,8	27	36	13,6
neshvaćen	14	39	20,7	18	44	17,1
samostalan	14	39	20,7	33	33	12,4
iskren	16	38	20,2	33	32	12,4
osjetljiv	17	37	19,7	27	36	13,6
aktivan	18	36	19,1	23	40	15,1
nepredvidljiv	18	36	19,1	15	50	19
pametn	18	26	19,1	19	43	16,3
sposoban	18	36	19,1	20	41	15,9
nekonvencionalan	22	35	18,6	6	70	26,4
energičan	23	35	18,6	25	38	14
impulzivan	24	34	18,1	36	22	12
marljiv	24	34	18,1	24	39	14,7
nesputan	24	34	18,1	39	28	10,9
suosjećajan	24	34	18,1	39	29	10,9
ekscentričan	28	33	17,6	7	66	25,6
temperamentan	28	33	17,6	21	41	15,5
sentimentalan	30	32	17	21	41	15,5
ustrajan	30	32	17	16	49	18,6
hrabar	32	31	16,5	37	29	11,2
sklon eks. s drogama	32	31	16,5	33	33	12,4
duhovit	34	31	16,3	48	24	8,9
entuzijastičan	35	29	15,4	31	35	12,8

samopouzdan	36	27	14,4	27	37	13,6
društven	37	27	14,4	53	19	7
čudan	38	25	13,3	17	46	17,8
melankoličan	39	24	12,9	46	24	8,9
optimističan	40	24	12,8	57	17	6,2
samotnjak	40	24	12,8	30	34	13,2
samodostatan	42	22	11,7	41	28	10,5
bizaran	43	21	11,2	54	17	6,6
neorganiziran	43	21	11,2	31	34	12,8
pronijljiv	43	21	11,2	50	20	7,8
emoc. nestabilan	46	20	10,6	37	29	11,2
strpljiv	46	20	10,6	44	24	9,3
egoističan	48	19	10,1	54	18	6,6
lud	49	18	9,6	70	12	4,7
neprilagođen	49	18	9,6	25	37	14
profinjen	49	18	9,6	54	17	6,6
nezadovoljan	52	16	8,5	52	20	7,4
skroman	52	16	8,5	67	13	5
tjeskoban	52	16	8,5	49	22	8,5
privlačan	55	15	8	62	15	5,4
razdražljiv	55	15	8	59	15	5,9
sretan	55	15	8	60	15	5,8
usamljen	55	15	8	46	23	8,9
zabrinut	55	15	8	75	11	3,9
zadovoljan	55	15	8	62	14	5,4
sumnjičav	61	14	7,4	67	13	5
depresivan	62	13	6,9	57	16	6,2
izoliran	62	13	6,9	41	27	10,5
nestrpljiv	62	13	6,9	62	15	5,4
umišljen	62	13	6,9	62	15	5,4
naivan	66	12	6,4	75	10	3,9
pouzdan	66	12	6,4	89	7	2,3
lijen	68	11	5,9	80	10	3,5
nesretan	68	11	5,9	60	15	5,8
povučen	68	11	5,9	44	24	9,3
sebičan	68	11	5,9	89	7	2,3
nervozan	72	11	5,9	67	14	5
dominantan	73	10	5,3	93	4	1,6
napet	73	10	5,3	71	12	4,3
oprezan	73	10	5,3	75	11	3,9
pripit	76	9	4,8	75	11	3,9
siromašan	76	9	4,8	43	27	10,1
sramežljiv	76	9	4,8	71	11	4,3
zapušten	76	9	4,8	50	20	7,8
boležljiv	80	8	4,3	87	8	2,7
promiskuitetan	80	8	4,3	75	11	3,9
svadljiv	80	8	4,3	84	8	3,1
nepouzdan	83	7	3,7	62	14	5,4
rezerviran	83	7	3,7	71	12	4,3
sklon suicidu	83	7	3,7	91	5	1,9
prihvaćen	86	7	3,7	87	8	2,7
sklon samoozljeđivanju	86	7	3,7	93	4	1,6
agresivan	88	6	3,2	93	4	1,6
običan	88	6	3,2	91	5	1,9
pesimističan	88	6	3,2	80	9	3,5

problematičan	88	6	3,2	80	9	3,5
ženskast	88	6	3,2	84	9	3,1
pasivan	93	6	3,1	86	7	2,7
muževan	94	5	2,7	93	4	1,6
submisivan	94	5	2,7	93	4	1,6
emoc. stabilan	96	4	2,1	71	12	4,3
konvencionalan	96	4	2,1	101	2	0,8
glup	98	3	1,6	93	4	1,6
konzervativan	98	3	1,6	100	3	1,2
predvidljiv	98	3	1,6	93	5	1,6
slab	98	3	1,6	80	9	3,5

PRILOG A.2 Tabelarni prikaz svih atributa s ček-liste tipične vizualne umjetnice za skupine umjetnika i neumjetnika s brojem frekvencija, pridruženim rangom i postotkom sudionika koji su označili taj atribut

Tablica 2

Prikazuje atributa za opis tipične vizualne umjetnice s rangovima, frekvencijama i postocima sudionika koji su odabrali taj atribut iz skupine umjetnika i neumjetnika

atributi	tipična vizualna umjetnica					
	skupina umjetnika			skupina neumjetnika		
	rang	f	%	rang	f	%
sanjar	1	67	33	5	76	29,5
otvorena iskustvima	2	65	30,3	1	79	30,6
zanimljiva	3	60	29,8	2	78	30,2
inteligentna	3	60	29,8	9	59	22,9
širokih interesa	5	59	28,7	6	58	26,4
originalna	6	57	27,1	3	88	29,8
liberalna	7	52	26,6	8	63	24,4
samokritična	8	50	26,1	27	40	15,5
posebna	9	46	23,9	10	58	22,5
energična	10	45	23,4	17	48	18,6
snalažljiva	10	45	23,4	20	44	17,1
inventivna	12	44	22,3	7	64	24,8
pametna	12	44	21,8	16	49	19
individualistica	14	44	20,7	3	77	29,8
sposobna	14	44	20,7	15	50	19,4
marljiva	14	44	20,2	24	41	15,9
samostalna	17	42	19,7	19	48	17,8
entuzijastična	18	39	19,1	14	51	19,8
iskrena	18	39	19,1	30	34	13,2
društvena	20	38	19,1	24	41	15,9
ustrajna	21	38	19,1	12	54	20,9
aktivna	21	38	18,6	18	47	18,2
duhovita	23	37	18,6	33	29	11,2

nekonvencionalna	24	36	18,1	11	66	21,3
hrabra	25	35	18,1	23	41	16,3
kompleksna	26	35	18,1	20	44	17,1
sentimentalna	27	34	18,1	34	29	11,2
ekscentrična	28	34	17,6	13	53	20,5
suosjećajna	29	33	17,6	29	36	14
nepredvidljiva	30	32	17	22	43	16,7
samopouzdana	30	32	17	30	34	13,2
temperamenta	32	29	16,5	30	34	13,2
čudna	32	29	16,5	37	27	10,5
nesputana	34	27	16,3	24	41	15,9
pronijljiva	35	25	15,4	40	24	9,3
osjetljiva	36	24	14,4	35	28	10,9
impulzivna	36	24	14,4	38	25	9,7
privlačna	36	24	13,3	49	17	6,6
strpljiva	39	23	12,9	42	23	8,9
sretna	40	21	12,8	43	22	8,5
neshvaćena	41	21	12,8	28	27	14,3
sklona eksp. s drogama	42	19	11,7	38	25	9,7
optimistična	42	19	11,2	40	24	9,3
samotnjak	42	19	11,2	48	19	7,4
neorganizirana	45	18	11,2	43	22	8,5
melankolična	45	18	10,6	45	21	8,1
oprezna	47	17	10,6	66	9	3,5
zadovoljna	48	16	10,1	45	21	8,1
bizarna	48	16	9,6	50	16	6,2
ženstvena	48	16	9,6	50	16	6,2
nezadovoljna	48	16	9,6	81	4	1,6
luda	52	15	8,5	53	13	5
emocionalno nestabilna	52	15	8,5	56	12	4,7
pouzdana	52	15	8,5	70	8	3,1
izolirana	55	14	8	58	11	4,3
neprilagođena	56	14	8	58	11	4,3
tjeskobna	56	14	8	70	8	3,1
usamljena	58	13	8	66	9	3,5
samodostatna	59	11	8	35	28	10,9
razdražljiva	59	11	8	53	13	5
sramežljiva	59	11	7	64	10	3,9
sumnjičava	59	11	6,9	81	4	1,6
profinjena	63	11	6,9	47	20	7,8
nervozna	63	11	6,9	58	11	4,3
dominantna	65	10	6,9	52	15	5,8
emocionalno stabilna	65	10	6,4	58	11	4,3
siromašna	65	10	6,4	66	9	3,5
svadljiva	65	10	5,9	90	3	1,2
povućena	69	9	5,9	64	10	3,9
lijena	69	9	5,9	95	2	0,8
skromna	71	8	5,9	53	13	5
nestrpljiva	72	7	5,9	58	11	4,3
zabrinuta	72	7	5,3	77	6	2,3
depresivna	72	7	5,3	80	5	1,9
egoistična	75	6	5,3	56	12	4,7
prihvaćena	75	6	4,8	66	9	3,5
naivna	75	6	4,8	73	7	2,7
nesretna	75	6	4,8	73	7	2,7

pesimistična	75	6	4,8	81	4	1,6
pripita	75	6	4,3	90	3	1,2
umišljena	81	5	4,3	77	6	2,3
promiskuitetna	82	4	4,3	58	11	4,3
nepouzdana	82	4	3,7	73	7	2,7
napeta	82	4	3,7	81	4	1,6
sebična	82	4	3,7	81	4	1,6
slaba	82	4	3,7	90	3	1,2
problematična	87	3	3,7	70	8	3,1
zapuščena	87	3	3,2	77	6	2,3
agresivna	87	3	3,2	81	4	1,6
obična	87	3	3,2	81	4	1,6
boležljiva	87	3	3,2	97	1	0,4
konzervativna	87	3	3,2	100	3	0
sklona suicidu	93	2	3,1	90	3	1,2
pasivna	93	2	2,7	81	4	1,6
submisivna	93	2	2,7	97	1	0,4
sklona samoozljeđivanju	96	2	2,1	81	4	1,6
rezervirana	97	1	2,1	73	7	2,7
predvidljiva	97	1	1,6	90	3	1,2
muškobanjasta	97	1	1,6	95	2	0,8
konvencionalna	97	1	1,6	97	1	0,4
glupa	97	1	0,5	100	0	0